

Artikkelen er vitenskapelig vurdert av forskere utenfor redaksjonen

Høyere utdanning og praksisnær forskning i profesjonsutdanningene – et eksempel fra sosialt arbeid

Sammendrag

Høyere utdanning har ansvar for å drive utdanning og forskning som er nyttig og kan formidles til allmennheten. Artikkelen presenterer internasjonale utdanningspolitiske føringer som vektlegger utdanningsinstitusjonenes samfunnsansvar og borgernes deltakelse. De internasjonale føringene fokuserer på begrepet «citizenship» eller medborgerskap, og oppfordrer utdanningsinstitusjonene til å engasjere studenter og medborgere i forskning og utvikling av morgendagens samfunn. Artikkelen viser hvordan de utdanningspolitiske føringene kan knyttes til praksisnær forskning med utgangspunkt i profesjonsutdanninger, med eksempel fra sosialt arbeid. Konklusjonen er at praksisnær forskning kan ivareta de utdanningspolitiske føringene og bidra til utvikling av medborgerskap, men at det også er utfordringer forbundet med en slik forskningstilnærming.

Nøkkelord: citizenship, høyere utdanning, medborgerskap, praksisnær forskning, profesjonsutdanning, sosialt arbeid

Innledning

Høyere utdanning har et samfunnsansvar, dvs. å drive utdanning og forskning som er nyttig for samfunnet og kan formidles til allmennheten. Internasjonale utdanningspolitiske føringer vektlegger utdanningsinstitusjonenes samfunnsansvar og borgernes deltakelse. Hvordan skal høyere utdanning forholde seg til disse? Føringerne utfordrer profesjonsutdanningene siden de har ansvar for å utdanne yrkesutøvere til velferdstjenester, for eksempel å ivareta borgernes utvikling og levekår. Føringerne angår også hvordan utdanningene organiserer og legger til rette for studentenes læring hva gjelder sammenhengen mellom utdanning, forskning og praksis. Utdanningsinstitusjonene skal gjøre utdanning og forskning relevant for et samfunn i endring. Kan en større vekt på forskning i kombinasjon med nye former for samarbeid mellom utdanning, praksisfelt og brukere være et alternativ? På hvilken måte kan praksisnær forskning bidra

Av
Elisabeth Willumsen
og **Ingunn Studsrød**

Elisabeth Willumsen
Førsteamanuensis/
DrPH, Universitetet i
Stavanger, Det sam-
funnsvitenskapelige
fakultet, Institutt for
sosialfag
E-post:
elisabeth.willumsen
@uis.no

Ingunn Studsrød
Førsteamanuensis/
PhD, Universitetet i
Stavanger, Det sam-
funnsvitenskapelige
fakultet, Institutt for
sosialfag
E-post:
ingunn.studsrod
@uis.no

til nye typer forskningsaktiviteter og hvilke utfordringer vil et slikt forskningssamarbeid innebære?

Målet med denne artikkelen er tredelt: 1) å redegjøre for noen internasjonale utdanningspolitiske føringer for høyere utdanning knyttet til høyere utdannings samfunnsansvar, 2) å vise hvordan disse føringene relateres til begrepet medborgerskap eller «citizenship» og forskning i høyere utdanning og 3) å diskutere hvordan de utdanningspolitiske føringene kan knyttes til praksisnær forskning i profesjonsutdanningene, eksemplifisert ved sosialt arbeid. Med profesjonsutdanninger menes i denne artikkelen primært helse- og sosialfagutdanninger og lærer-/førskolelærerutdanningene. Men praksisnær forskning har også relevans til andre høyere utdanninger.

Forskningens rolle i høyere utdanning – et internasjonalt perspektiv

Høyere utdanning har et samfunnsansvar som er nedfelt i overordnede styringsdokumenter. Ifølge World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action (1998) skal utdanningsinstitusjonene bidra til forandring som kan fremme solidaritet, likeverd og rettferdighet. Studentene skal være i sentrum når de utdannes til medborgere («citizens») og aktive deltakere i samfunnet. Sammen med ansatte/forskere skal de gjennom forskning og kritisk tenking identifisere og ta fatt i tema og aktiviteter med vekt på menneskerettigheter, demokrati, fred og sosial rettferdighet. Slike temaer og aktiviteter kan for eksempel være knyttet til fattigdom, intoleranse, vold, sykdom og miljøspørsmål. Høyere utdanning skal forsterke sin «role of service to society» (ibid.:5) gjennom forskning og formidling av resultater ut fra samfunnets behov. Tilsvarende diskusjon om høyere utdanningsrolle finnes i rapporten fra Global University Network for Innovation (GUNI-rapporten 2008). Her fokuseres det også på utdanningsinstitusjonenes samfunnsansvar og vektlegging av forskningens betydning for å fremskaffe kunnskap som kan tjene allmennheten. Praksisnær forskning («practice-research») fremheves fordi slik forskning bedre kan gjøre kunnskap tilgjengelig og nyttig for folk flest. Sagt på en annen måte: Sammenhengen mellom vitenskapelig forskning og sosiale behov er sentral. Dette gjenspeiles også i EU-kommisjonens Science and Society Action Plan (2002) som vektlegger at forskningsaktiviteter i større grad må avspeile behovene og ønskene til Europas borgere. I planen fokuseres det på formidling av vitenskapelig informasjon til folk flest. Det understrekes at forskningen skal foregå i samarbeid med aktører lokalt, regionalt og nasjonalt, for eksempel gjennom «Community research activities». Studentene skal kunne forholde seg til samfunnsendringer i et livslangt læringsperspektiv og det skal etableres en reell dialog med medborgerne. Dette innebærer et nært samarbeid med en rekke aktører som kan omfatte offentlige og private virksomheter, forskningsinstitusjoner, media og medborgere/brukere. Problemstillinger skal ha en direkte interesse for medborgerne, slik som spørsmål om miljø, bærekraftig utvikling, helse, sikkerhet og levekår. Universitetenes rolle skal være å bidra til å besvare disse spørsmålene. Dette er også i tråd med Menneskerettighetenes (1948) Article 27 (1): «Everyone has the right freely to participate in the cultural life of the community, to enjoy the arts and to share in scientific advancement and its benefits.» Målet er altså å fremme en kultur for utdanning og vitenskap hvor forskningen skal gjenspeile problemstillinger som kan gi

svar på medborgeres sosiale behov og som kan bidra til utforming av politikken for fremtidens samfunn.

Medborgerskap eller citizenship – hvilken relevans har begrepet til høyere utdanning?

GUNI-rapporten tar et globalt utgangspunkt hvor menneskelig utvikling fokuserer på å bygge «human capabilities(...) to lead long and healthy lives, to be knowledgeable, to have access to the resources needed for a decent standard of living and to be able to participate in the life of the community» (Taylor, 2008:xxiv). Ifølge Taylor er det en kritisk sammenheng mellom menneskelig utvikling og citizenship, der personers rettigheter ivaretas på en slik måte at enkeltmennesker styrkes i å innta en aktiv rolle som medborgere. Han argumenterer for at kunnskap er avgjørende for å gjøre noe med den maktubalansen som finnes mellom de som har mye og de som har mindre kunnskap, og at høyere utdanning bør ha en aktiv rolle her.

Begrepet medborgerskap assosieres ofte med Marshall (1965 [1950]) og hans fokus på borgernes likhet i status hva angår rettigheter (sivile, politiske og sosiale) og plikter. Begrepet er omdiskutert, og ifølge Johansson og Hvinden (2007) er det nødvendig med en ny, mer dynamisk og mangefasettert forståelse av forholdet mellom staten og borgerne. Behovet for nye former for medborgerskap er et resultat av eksternt press på velferdsstaten, f.eks. globalisering, men også at medborgerne utfordrer etablerte byråkratiske og paternalistiske strukturer som bidrar til lite fleksibilitet. Forfatterne bruker begrepet «social citizenship» og hevder at borgerne stilles overfor både nye krav og muligheter og et mer aktivt medborgerskap («active citizenship»). Dette betyr et medborgerskap som praksis også definert som «agency» (Lister, 1998). Lister skiller mellom medborgerskap som status («to be a citizen») og medborgerskap som aktiv deltaker («to act as a citizen»). Medborgerskapet dreier seg med andre ord ikke bare om rettigheter og plikter, men også om frihet til å foreta valg og medvirke i samfunnet. Et aktivt medborgerskap handler om deltakelse i beslutninger som gjelder felles velferdsspørsmål, både for enkeltpersoner og grupper, noe som også kan innebære interesseremotsetninger.

Dersom høyere utdanning skal kunne bidra til å utforme en ny forståelse av medborgerskap i praksis, vil verdier og etikk bli sentrale elementer i undervisning og forskning (Taylor, 2008). Forskning bør være tverrdisiplinær og ta utgangspunkt i den komplekse verden vi lever i. Den bør fokusere på problemstillinger som vil styrke menneskelig utvikling og være nyttig for samfunnet, for eksempel spørsmål om reduksjon av fattigdom og inkludering av marginaliserte grupper. Forskningsaktivitetene bør knyttes til innhold i undervisning og praksis, «community engagement». Studentene tilegner seg kunnskap om spørsmålene, og de deltar i en kritisk diskusjon omkring hvilken rolle høyere utdanning kan ha for å bidra til endring av slike forhold og hvordan de selv og andre medborgere kan involveres (ibid.). Slik kan utdanningsinstitusjonene være med å ta et kollektivt ansvar for samfunnsendring og sosial rettferdighet i samarbeid med lokale aktører. Aksjonsforskning og ulike former for «community-based research» kan være relevante forskningsstrategier. Dersom utdanningsinstitusjonene ivaretar et slikt ansvar, kan studentene innta en rolle som «global citizens».

Det betyr å være oppmerksom på samfunnet i vid forstand, samtidig som de har fokus på egen rolle og «(...) will challenge social injustice and participate in and contribute to communities at different levels from the local to the global» (Stuart, 2008:79).

I Norge hevdes det av Stjernøutvalget (NOU 2008:3) at høyere utdanning blant annet skal utdanne kandidater til sentrale velferdsyrker og bidra til at studentene blir aktive borgere i et demokratisk samfunn. Studentene skal både bli høyt kompetente som fagpersoner og som aktive medborgere. Samtidig har profesjonene som ivaretar velferdstjenestene innen helse-, sosial- og utdanningssektoren en kompetanse som skal anvendes til det beste for brukerne. Det betyr blant annet at brukerne også skal gis anledning til å opptre som aktive medborgere (jf. Lister, 1998; Taylor, 2008). De skal gis muligheter til å delta i utformingen av tjenestene og påvirke sin egen eller sin gruppes situasjon, eventuelt sitt lokalmiljø, avhengig av hva problemstillingen gjelder. Knyttes dette til begrepet «citizenship», kan vi si at høyere utdanning har et dobbelt oppdrag: Studentene skal utdannes til å bli «active citizens», samtidig som de skal bidra til å løse sentrale samfunnsoppgaver ved å involvere aktuelle målgrupper/medborgere, individuelt eller kollektivt, gjennom «active citizenship». For sosialt arbeid handler det om å bidra til sosial endring, problemløsning i mellommenneskelige relasjoner og «empowerment» (International Association of Schools of Social Work, IASSW/International Federation of Social Workers, IFSW, 2004). Dette skal skje i solidaritet med marginaliserte grupper hvor inkludering, menneskerettighetsprinsippene og sosial rettferdighet står sentralt. Ifølge van Ewijk (2009) er det nødvendig å modernisere sosialt arbeid og knytte det til «social citizenship». Han kaller det «citizenship-based social work» og definerer det som «(...) a field of action, knowledge and research, aims at integration of all citizens and supports and encourages self-responsibility, social responsibility and the implementation of social rights» (s. 174). Sosialt arbeid skal altså bidra til å styrke personer og deres uformelle nettverk gjennom informasjon, veiledning og tiltak/tjenester med utgangspunkt i antakelsen om at medborgere er i stand til å mestre sine egne liv («self-responsibility»). Noen personer, grupper eller lokalsamfunn kan trenge ekstra støtte for å få ivare tatt sine rettigheter som angår utdanning, arbeid, bolig, helse og miljø («human and social rights»). Dessuten knyttes «citizenship-based social work» til lokalsamfunnets ansvar for enkeltpersoner og grupper i arbeidet for sosial rettferdighet («social responsibility»). Van Ewijk peker også på sammenhengen mellom kunnskap, forskning og handling. Han knytter dette til utdanningsinstitusjonenes samfunnsansvar og koblingen mellom utdanning, forskning og praksis.

Hva er praksisnær forskning?

Internasjonalt har høyere utdanning de siste 10–15 årene engasjert seg i forskningsaktiviteter i partnerskap med ulike aktører («communities»). I det norske språk finnes ikke begreper som er dekkende for det mangfoldige engelske begrepet «community». Mest nærliggende er begrepene nærmiljø, lokalsamfunn eller interessegruppe. «Community» kan dessuten være mindre enheter eller grupper i forhold til en arbeidsplass (f.eks. en avdeling eller et kontor), ulike grupper av profesjoner, offentlig eller privat virksomhet/tjeneste eller frivillige organisasjoner. Fokus kan være lokalt, nasjonalt eller globalt. Internasjonalt kalles

denne type forskning bl.a. «Community Campus Partnership» (CCP), «Participatory Action Research» (PAR) og «Community-Based Research» (CBR). I Norge har begrepet praksisnær forskning dekket noe av det samme innholdet (Jenssen, 2009) og i Finland «praktikforskning» (Söderström m.f., 2009). Hvilken rolle den enkelte aktør har og graden av deltakelse varierer (Arnstein, 1969; Borg og Kristiansen, 2009). Vanligvis handler det om forsknings-samarbeid mellom høyere utdanning (forskere og studenter) og lokale samfunnsaktører, inkludert praktikere og/eller brukere. Hensikten er å undersøke og dokumentere sosial ulikhet overfor marginaliserte grupper av medborgere. Målet er å få til positive forandringer for den gruppen det gjelder gjennom å endre strukturer og/eller tjenester. Denne forskningen karakteriseres som praksisnær («practice based»). I det videre blir Community-Based Research (CBR) brukt som en samlebetegnelse på denne typen samarbeid dersom det ikke er spesifisert nærmere. Vi har valgt å koble praksisnær forskning til CBR for å kunne knytte an til et internasjonalt perspektiv.

CBR har røtter fra ulike samfunnsfag, disipliner og profesjoner både i og utenfor akademia. Historikken er mangfoldig, men forskjellene er mindre tydelige i dag. Ifølge Strand m.fl. (2003) har flere aksjonsforskningstradisjoner påvirket utviklingen av CBR, bl.a. *deltakende aksjonsforskning* som vektlegger at folk deltar i egen forskning for å oppnå sosial forandring. Dessuten nevnes «settlement»-bevegelsen/Hull-House, med Jane Adams (1910/2008) og Ellen Gates som sentrale bidragsytere, og videre Paulo Freire (1974). Implisitt i CBR ligger en konfliktorientert aksjonsforskningsmodell som forutsetter deltakelse av de involverte. CBR inneholder også en sosial og politisk kritikk av forskning og forskningens rolle i samfunnet.

Det finnes flere definisjoner på CBR, og vi har valgt følgende: «CBR is a partnership of students, faculty, and community members who collaboratively engage in research with the purpose of solving a pressing community problem or effecting social change» (Strand m.fl. 2003:3). I CBR kan både praktikere, akademikere/studenter og brukere delta i samarbeidet som medforskere. Forskningstilnærmingen er relevant for sosialt arbeid og en rekke andre profesjoner og disipliner som engasjerer seg i praksisnær forskning. I CBR står samarbeid sentralt og er en endringsorientert tilnærming hvor partene samarbeider gjennom hele forskningsprosessen. Dette er også i tråd med de internasjonale føringene, sosialt arbeids verdigrunnlag og vektlegging av «empowerment».

Forholdet mellom CBR og tradisjonelle tilnærminger til forskning

CBR er ikke en metode, men en forskningstilnærming og en metodologisk forankring i forhold til anvendelse og gjennomføring av forskning (Minkler og Wallerstein, 2003). I utgangspunktet anvendes kjente forskningsmetoder også i CBR, f.eks. dybdeintervjuer eller survey. Det nye er at aktørene som deltar er involvert i alle faser av forskningsprosessen (jf. medforskere), fra utforming av problemstilling, gjennomføring av datainnsamling, analyse og tolkning av data, implementering og formidling. I CBR er f.eks. forskningsspørsmålene dannet på bakgrunn av problemer som er identifisert i praksisfeltet av ulike interessegrupper etc. i samarbeid med forskere/studenter. Gjennom deltakelse i forskningsprosessen, får marginale grupper ikke bare en arena for deltakelse, men også en anledning til å fortelle om

sin situasjon slik de opplever den. Dette kan beskrives som en «empowerment»-prosess som bidrar til økt selvillit og utvikling av kompetanse i forhandlings- og beslutningsdeltakelse med ulike aktører i samfunnet hva gjelder aktuelle velferdsspørsmål. Faktisk er det slik at det å delta i forskningsprosessen er et mål i seg selv i CBR, noe som bidrar til forandring og vekst for alle deltakerne (Strand m.fl., 2003). Forskning i Danmark og Norge (Anker og Halvorsen, 2007) viser at marginaliserte grupper ikke bare kan utfordre offentlig politikk og lovutforming som angår deres egen situasjon. Disse gruppenes deltakelse reiser også spørsmål ved hva staten ser på som legitime forandringer i forhold til formelle rettigheter og praktiske tjenester, og kan bidra til diskusjoner og beslutninger om endring av strukturer og alternative prioriteringer.

Eierskap til data diskuteres og deles i større grad i CBR. Intensjonen er at alle parter i samarbeidet skal dra nytte av og tjene på den forskningen som utøves. Spørsmål om implementering er integrert gjennom hele forskningsprosessen og knyttes til det man ønsker å oppnå i forhold til sosial endring. Det er m.a.o. en grunnleggende forskjell på tradisjonelle akademiske forskningstradisjoner og CBR. Brukeres og tjenesteyteres kunnskap og erfaring anerkjennes som en sentral og viktig del av selve forskningen og forskningsprosessen. Deres kunnskap begrenses ikke bare til å være en del av datagrunnlaget som forskeren skal analysere. Forskerrollen utfordres siden de profesjonelles og brukernes kunnskaper anerkjennes på lik linje med forskerens. Derigjennom endres grensene mellom de som forsker og de som blir forsket på, hvem som er forandringsagenter og hvem som lærer av forskningssamarbeidet.

Ved å involvere studentene i denne type forskningssamarbeid, får de kjennskap til flere forskningstilnærminger. Studentene kan selv bidra i forskningsprosessen, og dessuten reflektere over forskerrollen og over ulike måter å produsere kunnskap på. Når utdanningsinstitusjonene legger til rette for et slikt forskningssamarbeid, kan studentene få erfaring med å utvikle seg til aktive medborgere. Samtidig er de med på å løse aktuelle problemstillinger som innebærer å involvere marginaliserte grupper i endringsprosesser og problemløsning og gi dem anledning til å opptre som aktive medborgere.

Sosialarbeiderutdanningenes rolle i praksisnær forskning i sosialt arbeid

I flere land er man bekymret over sosialarbeidernes mangel på forskningsinteresse, både når det gjelder anvendelse av vitenskapsbasert kunnskap og manglende forsøk på å holde seg oppdatert om forskningsresultater og profesjonell kunnskapsutvikling (Bergmark og Lundstrøm, 2002; Karvinen-Niinikoski, 2005). Norsk forskning viser i tillegg at det er betydelig utakt mellom de sosialfaglige profesjonsutdanningenes krav og yrkesutøvernes krav til arbeidet med barn, ungdom og familier (Fauske m.fl., 2006). Det å få sosialarbeidere til å bruke forskningsbasert kunnskap i sin arbeidshverdag, er noe av kjernen i det arbeidet som gjøres for å modernisere feltet (Fisher, 2002). Kunnskapsutvikling og læring handler om aktive læringsprosesser, og i mange tilfeller er ikke kunnskapen direkte overførbart til de situasjoner praktikere står overfor. Spørsmålet er hvordan man kan utvikle ny kunnskap og legge til rette for innovasjon, der praksisfeltet selv, både praktikere og brukere, er sentrale bidragsytere. Her kan utdanningene spille en viktig rolle.

Ifølge lov om universiteter og høyskoler (2005) skal utdanningsinstitusjonene utføre forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid, bidra til å spre og formidle resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk arbeid (§ 1-3 punkt b og c). I felles innholdsdel i rammeplanen for sosionom- og barnevernspedagogutdanning (Utdannings- og forskningsdepartementet, 2005) står det at studentene skal ha vitenskapsteori og forskningsmetode bl.a. for å kunne lese forskningsrapporter og nyttiggjøre seg forskningsresultater i sin yrkesutøvelse og forberedes til å kunne utføre prosjektarbeid og å dokumentere eget arbeid. M.a.o. har sosialarbeiderutdanningene et klart oppdrag i forhold til å utføre, formidle og anvende ulike typer forskning.

Sosionom- og barnevernspedagogutdanningene har tradisjonelt hatt mer fokus på å utdanne dyktige fagfolk til en praktisk yrkeskarriere enn til en forskningsorientert yrkesutøvelse (Hutchinson, 2005; Matthies, 2005). Selv om utdanningspolitikken er endret, viser en forskningsgjennomgang fra flere land (Labonté-Roset, 2005) at forskningsorientert trening fortsatt er lite vektlagt i utdanningene i sosialt arbeid. Det er m.a.o. behov for en forskningsorientering i sosialarbeiderutdanningene som knyttes tettere til praksisfeltet der studentene kan bli aktivt involvert i forskningsprosjekter som knyttes til praksisnære problemstillinger. Et eksempel på dette er da vi engasjerte bachelorstudenter til å være med i rekruttering av informanter til en nasjonal survey om foreldre som brukere av barneverntjenesten (Fauske m.fl., 2009). Studentene ble skolert i forskningsetikk og intervjueteknikk og fikk veiledning underveis. De tok ansvar for rekruttering av informanter, gjennomføring av semistrukturerte intervju og deltok på møter med praksisfeltet og forskere. På denne måten fikk studentene erfaringer med forskningsaktiviteter som utviklet deres forskningskompetanse som en del av utdanningen. Dette kan være et skritt på veien til å øke forskningsinteressen som ferdig utdannede sosialarbeidere. En av studentene valgte å bruke data fra surveyen i sin bacheloroppgave. Hun skrev i innledningen til oppgaven:

I min andreårspraksis var jeg engasjert som medforsker i prosjektet, og dette er grunnen til at jeg skriver bacheloroppgaven om funnene. Gjennom kontakten med informanter (foreldre som brukere av barneverntjenesten) slo det meg at de fleste jeg snakket med ga inntrykk av å ha en positiv erfaring med barneverntjenesten. Dette kom overraskende på meg, siden jeg har både lest og hørt om utallige skrekkehistorier gjennom media. Jeg ønsket derfor å undersøke om det at foreldrene var positive var en generell tendens eller om det kun var informantene jeg hadde møtt som hadde denne innstillingen (Hauglid, 2009:2).

Sosialt arbeids utdanninger skal etablere et nært samarbeid med praksisfeltet og brukerne. Sammen med forskere og studenter kan praksisfeltet og brukerne diskutere og avdekke ulike problemstillinger som kan gjøres til gjenstand for forskning (Askeheim og Starrin, 2008). Dette er også i tråd med sosialt arbeids målsettinger og verdigrunnlag. En deltakerbasert praksisnær forskning kan bedre fange opp sentrale problemstillinger som vedrører brukernes levekår og livssituasjon. Forskingen kan synliggjøre hvordan aktuelle tjenester fungerer, hvordan praktikere og brukere erfarer muligheter og begrensninger, eventuelt uevnighet og motsetninger som kan ha betydning for endring av praksis. Dette innebærer i

større grad dialog med praktikere og brukere hvor deres erfaring og kunnskap kan anerkjennes. En slik praksisnær forskning kan bidra til å dokumentere og finne løsninger på sentrale problemer og føre til endring i tråd med brukernes behov, dvs. forskningen blir nyttig for dem det gjelder.

Studenter kan involveres i forskningsaktiviteter i ulike prosjekter avhengig av nivå (bachelor, master, PhD). Her deltar studentene i løsning av sosiale problemer og kvalifiseres til aktive medborgere («active citizens»). Det kan involvere brukere som selv er marginaliserte eller står i fare for å bli det, er økonomisk vanskeligstilte, eller organisasjoner og/eller tjenester som arbeider med ulike marginaliserte grupper i samfunnet. Forskning brukes m.a.o. i arbeidet for sosial og økonomisk rettferdighet for underprivilegerede grupper der de selv kan være aktive deltakere for å få til endring av sin situasjon, dvs. at de gis anledning til å være aktive medborgere (jf. «citizenship-based social work»).

Praksisnær forskning i sosialt arbeid – noen muligheter og begrensninger

Ifølge de internasjonale utdanningspolitiske retningslinjene for høyere utdanning, skal forskningen være nyttig og gjøres tilgjengelig for borgerne og møte deres sosiale behov. Utdanningsinstitusjonene skal bidra til forandringer i samfunnet som kan fremme solidaritet, likeverd og rettferdighet, og dette skal gjøres i samarbeid med lokale aktører («communities») hvor de deltar på lik linje med forskere og studenter. Sosialt arbeid er forankret i humanistiske og demokratiske verdier hvor solidaritet med utsatte grupper og kamp for sosial rettferdighet står sentralt (IASSW/IFSW, 2004; Yrkesetisk grunnlagsdokument). Kunnskap om «empowerment» og brukermedvirkning er en viktig del av utdanning og praksis. Målet er å forebygge, avhjelpe og redusere problemer på individ- og samfunnsnivå. Med andre ord kan sosialt arbeid i stor grad sies å bygge på de samme grunnleggende verdier som søkes oppnådd innen forskning og formidling ut fra de skisserte retningslinjene for høyere utdanning.

Sosialt arbeid er et fagfelt som utvikles i samspillet mellom praksisfelt, utdanning og forskning (Hutchinson og Oltedal, 2003). Samtidig hevdes det at utdanningen er fjern fra praksis og at forskning i liten grad anvendes i sosialt arbeid. Det er m.a.o. behov for å se nærmere på forholdet mellom utdanning, forskning og praksisfelt og vurdere muligheter for utvikling av nye typer samarbeidsformer. Som samfunn trenger vi ulike typer forskning. Men som vist kan man argumentere for at praksisnær forskning kan ha et spesielt bidrag. Denne forskningstilnærmingen innebærer utvikling av ulike kombinasjoner av samarbeidsformer mellom utdanning og praksisfeltet. Samarbeidet kan inkludere både praktikere og brukere. Med utgangspunkt i utdanningenes samfunnsansvar, har de en spesiell oppgave i å tilrettelegge for og utvikle nye samarbeidsformer som også kan bidra til en større komplementaritet mellom utdanning, forskning og praksis. Det er ikke bare praksis som trenger forskningen; forskningen er også avhengig av praksisfeltet dersom forskning skal bli nyttig og kunne anvendes i forhold til implementering og forbedring av aktuelle tjenester. Dessuten kan den praksisnære forskningen gi viktige bidrag til kunnskapsutvikling i sosialt arbeid (jf. Bergmark og Lundstrøm, 2002; Karvinen-Niinikoski, 2005).

Praksisnær forskning, for eksempel CBR, har flere berøringspunkter med sosialt arbeid,

bl.a. røtter i aksjonsforskning og «settlement»-bevegelsen og dessuten mål om sosial endring for marginaliserte grupper. Imidlertid er forskningen det sentrale omdreiningspunkt. I CBR anvendes kjente forskningsmetoder (både kvalitative og kvantitative) for å dokumentere, initiere og gjennomføre sosial endring. Samtidig etterstrebes likeverdig deltakelse av alle berørte aktører i forskningsprosessen, og problemstillingene skal ta utgangspunkt i borgernes sosiale behov og endring av deres situasjon. Dette er parallelt med innholdet i sosialt arbeid og f.eks. bruk av «empowerment» (Shulman, 2008). I tillegg gir sosialt arbeids metoder sosialarbeiderne handlingsmuligheter som kan anvendes for å mobilisere enkeltpersoner og grupper av borgere og gi dem muligheter til deltakelse og medbestemmelse. Dessuten myndiggjøres brukerne i forhold til å fremme sosiale behov som angår deres livssituasjon og levekår. Vi ser her en klar sammenheng med høyere utdannings forskningsoppdrag og kunnskap og praksis i sosialt arbeid. Det ser med andre ord ut til at CBR og sosialt arbeid kan berike hverandre.

Ettersom de ulike aktørene skal bidra i et partnerskap, kan CBR gi inntrykk av å legge opp til en harmonimodell. Man må likevel være oppmerksom på mulige barrierer, og vi vil trekke frem noen. Sosialt arbeid er et «ungt» fagområde og forskerne strever med å gjøre seg gjeldende innen akademia, der det er lange tradisjoner mht. hvilken type forskning som blir verdsatt. Dersom de naturvitenskapelige forskningsidealene settes høyest innen akademia og den objektive forskningen er idealet, vil akademias egen kunnskapsproduksjon få forrang fremfor f.eks. praksiskunnskap slik den kommer til uttrykk fra praktikere og brukere. I CBR vektlegges f.eks. at forskerne skal gjøre resultatene tilgjengelige på ulike måter og i et språk som kan forstås av folk flest. Dette kan føre til problemer med å imøtekomme de kravene som stilles for å få resultatene publisert i internasjonale vitenskapelige tidsskrifter. I neste omgang utfordres ordningen med inntjening i akademia, som er basert på publisering gjennom godkjente (av akademia) publiseringskanaler. Det kan derfor innebære flere dilemmaer for forskere i sosialt arbeid å knytte seg for nært til praktikere/brukere i forhold til egen forskerkarriere vs. praksisfeltets behov for problemløsning.

Flere barrierer kan finnes i selve forskningsprosessen. Det er ikke til å unngå at de ulike samarbeidspartnere fra utdanning, forskning og praksis kan ha forskjellige interesser og mål med forskningssamarbeidet. Selv om CBR legger opp til samarbeid i alle faser av forskningsprosessen, er det likevel ikke gitt at hver av partene får sine interesser ivaretatt. En forenklet forståelse av «communities» tar utgangspunkt i at de er heterogene, statiske og harmoniske enheter der medlemmene deler felles interesser og har felles behov. En slik forståelse tilslører ulikheter som alder, klassesammenheng, etnisitet, religion og kjønn samt at det mellom disse kan være motsetninger. For eksempel er det ikke gitt at alle sosialhjelpsmottakere har de samme behov eller interesser, ei heller at studenter og tjenesteytere har det.

I CBR settes fokuset på ulike roller og spørsmålet om hvem som er forsker og hvem som blir utforsket. Man må likevel være oppmerksom på at forsker, student og praktiker vanligvis tilskrives ulik status. Et likeverdig samarbeid betyr heller ikke at alle er like eller har lik kunnskap. Fordeling av makt og opplevelse av ujevn maktfordeling vil kunne bidra til problemer i samarbeidet, f.eks. ved valg av problemstilling og eierskap til data. I de mer tradisjonelle tilnærmingene til forskning bestemmer som oftest forskeren problemstillingen

på bakgrunn av eksisterende teoretisk og/eller empirisk kunnskap innenfor et område. For eksempel er det ofte slik at forskeren er ekspert «utenfra» og praksisfeltet er studieobjektet. Forskeren og forskningsinstitusjonen er de som har eierskap til de dataene som samles inn og får «heder og ære» av den forskningen som gjennomføres. I CBR vil alle deltakerne bidra som likeverdige aktører, noe som utfordrer tradisjonelle roller og grenser mellom dem.

Det å involvere studenter kan også innebære utfordringer. Studentenes motivasjon for å delta er ikke alltid til stede (jf. Strand m.fl., 2003). Rent praktisk skal forskningsoppgavene klaffe med undervisningsrammene, semester og plassering av emner. For eksempel må undervisning i forskningsmetode komme før studentenes deltakelse i forskning og tilpasses deres læringsbehov, jf. bachelor-, master- og PhD-nivå. I tillegg innebærer deltakelse i forskningsprosjekt stor grad av uforutsigbarhet m.h.t. «timing», f.eks. utsettelse og uforutsette hendelser. Et eksempel er et EU-prosjekt hvor vi hadde planlagt å inkludere studenter. Imidlertid har forhandlingene i Brussel dradd ut, og studentene er nå i gang med neste semester som ikke gir samme mulighet for deres deltakelse. Det er m.a.o. utfordringer forbundet med å følge et forskningsprosjekt fra A til Å, og samtidig kombinere med studenters deltakelse.

Avslutning

Siden slutten av 1990-tallet har vi fått flere viktige internasjonale utdanningspolitiske føringer som tydelig fokuserer på høyere utdannings samfunnsansvar. Innholdsmessig handler dette om at utdanningene gjennom forskning og formidling skal fremskaffe kunnskap som er tilgjengelig og nyttig for allmennheten. Studentene skal involveres i forskning, og den skal foregå i samarbeid med samfunnsaktører og bidra til endring av samfunnet. Samlet sett er det snakk om ambisiøse mål som vil utfordre profesjonsutdanningene.

Medborgerskap eller «citizenship» i forskning i høyere utdanning handler om forståelse for og tilretteleggelse for deltakelse i beslutninger som gjelder felles velferdsspørsmål. Studentene skal utdannes til høyt kompetente fagpersoner og bli motivert for og delta i praksisnære forskningsaktiviteter som aktive medborgere. Samtidig som de får kunnskap om problemløsningsprosesser, kan studentene være med å involvere brukere i endringsprosessen, noe som gir marginaliserte grupper anledning til å opptre som aktive medborgere. Hvordan profesjonsutdanningene skal ivareta dette i respektive utdannings- og forskningsprogram kan variere, avhengig av utdanningenes egenart, deres målgrupper (klienter, pasienter, elever, brukere) og kontekstuelle kjennetegn. Her vil erfaringer fra ulike måter å drive praksisnær forskning på trolig bidra til inspirasjon på tvers av utdanningene.

De utdanningspolitiske føringene påvirker profesjonsutdanningene hva gjelder forskning, undervisning, læring og forberedelse til yrkeslivet. Gjennom et tettere forsknings-samarbeid med ulike aktører, kan man utvikle nye samarbeidsformer som kan ivareta disse føringene. Studenter kan involveres i praksisnær forskning som er mer relevant og nyttig for borgerne og som bidrar til et mer rettferdig samfunn. Utplassering av studenter i praksis kan videreutvikles og inkludere forskningsaktiviteter, både i form av praktiske oppgaver og teoretiske problemstillinger. Dessuten kan utdanningene i større grad vektlegge studentenes forskningsorientering som en del av undervisningen.

Vi har pekt på hvilken rolle praksisnær forskning i profesjonsutdanningene kan ha, inklu-

dert noen av de muligheter og utfordringer det innebærer. Som vist er ikke praksisnær forskning noe entydig begrep, og det er mange måter det kan gjøres på. Det er viktig å ivareta en kontinuerlig kritisk analyse av forskningsaktivitetene, av hvordan samarbeidet fungerer og hvorvidt forskningsaktivitetene bidrar til sosial endring til beste for borgerne. Det er behov for å utforske og prøve ut praksisnær forskning fremover, siden det trengs mer kunnskap og erfaring med å håndtere de forskjellige roller og bidrag et slikt forskningssamarbeid kan innebære. Det er m.a.o. flere grunner til å satse på praksisnær forskning, som både har potensial i forhold til å ivareta de internasjonale utdanningspolitiske føringene så vel som å bidra til at utdanningsinstitusjonene kan ivareta sitt samfunnsansvar.

Litteraturliste

- Addams, Jane (2002): *Democracy and social ethics*. Urbana, Ill: University of Illinois Press.
- Anker, Jørgen og Halvorsen, R. (2007): Claiming participation rights: Social mobilization and citizenhip in Denmark and Norway. I: Bjørn Hvinden og Håkan Johansson (red.): *Citizenship in Nordic welfare states*, New York: Routledge.
- Arnstein, Sherry R. (1969): A ladder of citizen participation. *Journal of American Institute of Planners*, 35: 216–224.
- Askeheim, Ole P. og Starrin, Bengt (2008): Deltagerbasert forskning. Forskningsstrategi for sosialarbeiderutdanningene. *Fontene Forskning*, 1, 8–26.
- Bergmark, Åke og Lundström, Tommy (2002): Education, practice and research. Knowledge and attitudes to knowledge of Swedish social workers. *Social work education*, 21/3, 359–373.
- Borg, Marit og Kristiansen, Kristjana (red.) (2009): *Medforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fauske, Halvor, Lichtwarck, Willy, Marthinsen, Edgar og Willumsen, Elisabeth (2009): *Barnevernet på ny kurs?* NF-rapport nr. 8/2009, Nordlandsforskning.
- Fauske, Halvor, Kollestad, Marit, Nilsen, Sigrun, Nygren, Pär og Skårderud, Finn (2006): *Utakter – om helse- og sosialfaglig kompetanse i utdanning og praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fisher, Mike (2002): The social care institute for excellence: The role of a national institute in developing knowledge and practice in social care. *Social Work and Social Sciences Review*, 10/19, 36–64.
- Freire, Paulo (1974): *De undertryktes pedagogikk*. Oslo: Gyldendal.
- Global University Network for Innovation (GUNI-rapporten) (2008): *Higher Education in the World 3. Higher Education: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, nr. 3, New York: Palgrave Macmillan.
- Global University Network for Innovation (GUNI): <http://www.guni-rmies.net/>.
- Hauglid, Marith (2009): *Den store, stygge ulven?* Upublisert bacheloroppgave, Universitetet i Stavanger.
- Hutchinson, Gunn Strand (2005): Utvikling, spenninger og konflikter i sosionomutdanningen og sosialt arbeid. I: Siv Oltedal (red.): *Kritisk sosialt arbeid. Å analysere i lys av teori og erfaringer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Hutchinson, Gunn Strand og Oltedal, Siv (2003): *Modeller i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- International Association of Schools of Social Work (IASSW) og International Federation of Social Workers (IFSW) (2004): *Global standards for Social work Education*. <http://www.apss.polyu.edu.hk/iassw/images/Documents/globalstandards.pdf>. (Hentet 12.01.2009).
- Jenssen, Anne G. (2009): *Brukermedvirkning i sosialtjenesten*. Doktoravhandling, NTNU, 2009:231.

- Johansson, Håkan og Hvinden, Bjørn (2007): Opening citizenship. I: Bjørn Hvinden og Håkan Johansson (red.): *Citizenship in Nordic welfare states*. New York: Routledge, side 3–18.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005): Research orientation and expertise in social work- challenges for social work education. *European Journal of Social Work*, 8/3, 269–271.
- Labonté-Roset, Christine (2005): The European higher education area and research-oriented social work education. *European Journal of Social Work*, 8/3, 285–296.
- Lister, Ruth (1998): Citizenship on the margins: Citizenship, social work and social action. *European Journal of Social Work*, 1/1, 5–18.
- Lov om universiteter og høyskoler av 1. april 2005.
- Marshall, Thomas H. (1965 [1950]): *Class, Citizenship and Social Development*. New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc. Original 1950.
- Matthies, Aila-Leena (2005): Between science, practice and politics: practice research as defining approach of social work research. *European Journal of Social Work*, 8/3, 273–278.
- Menneskerettighetene (1948). http://en.wikipedia.org/wiki/Universal_Declaration_of_Human_Rights#Human_Rights. (Hentet 12.12.2008).
- Minkler, Meredith og Wallerstein, Nina (red.) (2003): *Community based participatory research for health*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- NOU 2008:3: *Sett under ett. Ny struktur i høyere utdanning*. Rapport fra Stjernøutvalget.
- «Science and Society Action Plan» (2002): http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:XSM4NhOTFyIj:ec.europa.eu/research/science-society/pdf/ss_ap_en.pdf+Science+and+Society+Action+Plan&hl=no&gl=no&pid=bl&srcid=ADGEEShnNX82Stk8Sg8mh6ZzyP_IOnK4GX-uvnoHs_KceaeJSc8Egofyu8DB1lt8oD-EDTR1kpBfcgV9O_YCrAg-KHL_PUUCtAjagHHzjglw2wveBE5FEmpkHojg5uUbZoe12U8uQAs&sig=AHIEtBSAeLPsfU_4BSjevC9-Sb9thrKipw (Hentet 01.03.10).
- Shulman, Lawrence (2008): *The skills of helping individuals, families, groups, and communities*, Belmont Calif., Brooks/Cole.
- Strand, Kerry, Marullo, Sam, Cutforth, Nick, Stoecker, Randy og Donohue, Patrick (2003): *Community-based research and higher education: principles and practices*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Stuart, Mary (2008): The concept of global citizenship in higher education. I: *Higher Education in the World 3. Higher Education: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, nr. 3. New York: Palgrave Macmillan.
- Söderström, Eivor, Julkunen, Ilse og Backman, Ann (red.) (2009): *At utveckla praktiken – i praktiken*. FSKC Rapport 1/2009, www.fskc.fi
- Taylor, Peter (2008): Bridging the past and the present. I: *Higher Education in the World 3. Higher Education: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, nr. 3. New York: Palgrave Macmillan.
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2005): Rammeplan og forskrift for 3-årig barnevernspedagogutdanning.
- van Ewijk, Hans (2009): Citizenship-based social work. *International Social Work*. 52/2, 167–179.
- World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action (1998).
- Yrkesetisk grunnlagsdokument, FO. <http://www.fo.no/getfile.php/Filer/01%20FO-sentralt%20filer/Trykksaker/yrkesetisk.pdf> (Hentet 01.03.10).